

FRANZ ANTON MESMER (1734-1815) I EL MAGNETISME ANIMAL

Les teories newtonianes sobre l'univers i l'explicació matemàtica de la força de la gravetat van despertar entre els científics del segle XVIII l'esperança de comprendre, des de la física i la matemàtica, els nombrosos *fluids imponderables* que observaven en la natura: la llum, la calor, l'electricitat, la força vital o l'impuls nerviós. Una de les forces naturals més misterioses era la magnètica i el comportament dels imants. En el seu intent de comprendre els efectes de les forces magnètiques i aplicar-les al tractament de les malalties, Mesmer va idear una nova doctrina, el *magnetisme animal*, que va tenir un gran ressò i provocà controvèrsies socials i científiques per tot Europa.

Nascut a Iznang, llogaret alemany al llac de Constança, i tercer fill dels nou que tingué un guardabosc de la zona, va estudiar teologia als jesuïtes de Dillingen, jurisprudència a Ingolstadt i ciències naturals i medicina a Viena, on es va llicenciar amb una tesi sobre la influència dels planetes sobre les malalties humanes: *De planetarum influxu* (1766). Hi volia demostrar que els cossos celestis influeixen sobre el sistema nerviós dels animals a causa de les interaccions de les mútues forces atractives dels cossos celestis. A l'any següent va casar-se amb una viuda de gran fortuna i arrels aristocràtiques, Maria Anna von Posch i va començar a exercir la medicina a Viena. Gran afeccionat a la música, el seu cercle d'amistats incloïa Haydn i Mozart, qui va escriure meravelles sobre l'esplèndid palau on vivien els Mesmer-von Posch. Als jardins d'aquell palau va estrenar Mozart la seua primera òpera.

Capficat en les seues idees sobre les forces còsmiques, al febrer del 1774 va rebre una pacient que mostrava símptomes d'una malaltia greu. No feia molt Mesmer havia sabut que uns metges anglesos aplicaven imants per al tractament de certes malalties i, davant l'exuberància simptomàtica de la

malalta va sotmetre-la a *corrents magnètics*. La va fer ingerir ferro i li va aplicar un imant al ventre i dos més a les cames. La pacient va relatar estranys corrents d'un fluid misteriós que recorria el seu cos. De sobte, els símptomes desaparegueren i la sorprenent troballa va fer pensar Mesmer que l'efecte no era degut solament als imants, sinó a la seua influència sobre un agent magnètic presumiblement acumulat a l'interior del cos humà que havia estat remenat i estimulat per l'imant; un fluid que va anomenar *magnetisme animal*, fent un paral·lelisme amb el magnetisme còsmic.

Malgrat la inevitable controvèrsia, el descobriment de Mesmer era tan espectacular que prompte es va escampar i el va fer cèlebre per tot Europa. Els aristòcrates vienesos el convidaven per tractar-los els espasmes i el nerviosisme, i Mesmer feia exhibicions de les seues virtuts curatives a les festes i els salons de l'aristocràcia. Ben aviat es van difondre per tot Europa les qualitats excepcionals del nostre magnetitzador.

Durant un temps, Mesmer es va traslladar a Munic, on el van fer soci de l'Acadèmia de Ciències i, en tornar a Viena, va fundar un hospital dedicat exclusivament a

l'aplicació del seu mètode. Però raons poc aclarides el van fer traslladar-se a París, on els salons de la noblesa el reberen com a un il·lustre visitant. Es va associar primer amb el cirurgià Le Roux i va començar a magnetitzar pacients a la seua residència privada de Créteil; després vivia en una mansió a la Place Vendôme, on assistia amb gran èxit els membres de la classe social més elevada.

El sistema de Mesmer es basava en quatre principis fonamentals: 1) Hi ha un fluid molt subtil a tot l'univers que uneix els humans, la terra i els cossos celestials. 2) Les malalties són la conseqüència d'una distribució desequilibrada d'aquest fluid dins el cos. 3) Hi ha procediments que permeten emmagatzemar i transmetre'l a altres persones. 4) Es

«MESMER CREIA QUE HI HA UN FLUID MOLT SUBTIL A TOT L'UNIVERS QUE UNEIX ELS HUMANS, LA TERRA I ELS COSSOS CELESTIALS; I QUE LES MALALTIES SÓN LA CONSEQÜÈNCIA D'UNA DISTRIBUCIÓ DESEQUILIBRADA D'AQUEST FLUID DINS EL COS»

La teràpia hipnòtica de Mesmer, amb les seues magnètiques i "celestials" influències, fou exposada a l'Acadèmia Francesa de Ciències el 1785. En aquesta imatge (dalt), Benjamin Franklin sosté l'informe de la comissió, Mesmer és presentat com un ruc, mentre que els seus babaus pacients volen sobre graneres.

En aquesta imatge (a l'esquerra) de 1794 el "mesmerista" crea amb les seues mans forces magnètiques sobre la seua pacient, que entra en un estat de crisi.

poden provocar situacions crítiques als pacients i obtenir la seua curació. Mesmer creia que el cos humà conté una certa quantitat de magnetisme i tot el sistema estava orientat a provocar influències magnètiques. Grans espills reflectien el fluid que podia orientar-se mitjançant la música. Sovint els pacients entraven en crisi i eren transportats a la *chambre de crisis*. Gràcies a la col·laboració de Bergasse, Mesmer va obrir una subscripció per propagar el *magnetisme animal* i va trobar el suport de les més rànies famílies aristocràtiques: Lafayette, Noailles, Montesquieu estaven entre els subscriptors, que aportaren més de 340.000 lliures. Però aviat arribaren els conflictes entre Mesmer i els seus deixebles, que s'havien organitzat al voltant de la Société de l'Harmonie. A més, davant la sospitosa fama de les pràctiques terapèutiques de l'alemany, el govern francès va nomenar una comissió d'investigació amb els més reconeguts metges i naturalistes de l'Académie des Sciences, l'Académie de Médecine

ne i la Société Royale. El veredicté fou contundent en contra de Mesmer i el seu magnetisme animal. L'any 1784 marcà l'inici de la seua decadència. Mesmer hagué de tornar a Alemanya per acomplir l'etapa més fosca de la seua vida. Viatjava a Suïssa, Alemanya i Àustria, però el 1793 fou expulsat de Viena amb sospites de caire polític i el seu nom es va veure embolicat en un fosc complot. Acabà els seus dies a Meersburg, un poble al costat del llac de Constança, prop del lloc on havia nascut. Hi va acabar tan desposseït de recursos i de prestigi com havia nascut.

JOSEP LLUÍS BARONA
Catedràtic d'Història de la Ciència
de la Universitat de València